SOĞUK SAVAŞIN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ VE 1957 TÜRKİYE-SURİYE BUNALIMI

Mahir KÜÇÜKVATAN

Özet

Sovyetler Birliği sıcak denizlere inme emeli doğrultusunda yayılmacı politikalar izlemektedir ve II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den toprak talebinde bulunur. Sovyet politikalarındaki yayılma eğilimi o dönemde Türk ve Amerikan politikalarının yakınlaşarak iki ülke arasındaki işbirliğinde bir artış yaşanmasına neden olur. Türkiye ile Amerika arasında yaşanan işbirliğinin bir benzeri ise aynı dönemde Sovyetler Birliği ile Suriye arasında yaşanmaktadır. Amerika ile Sovyetler Birliğinin Ortadoğu konusunda kesişen politikaları, işbirliği içerisinde bulundukları Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye ile Suriye arasında bir sınır güvenliği sorunu gibi gözüken antlaşmazlık aslında Amerika ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan ve Ortadoğu'ya hâkim olmayı amaçlayan mücadelenin bölge ülkelerinde yarattığı bir etkiydi. Konu Birleşmiş Milletler gündemine taşınmış, uluslar arası ortamda hararetli görüşmeler yapılmış ve büyük fikir ayrılıkları doğmuştur ancak görüşmeler sonucunda konu soğuk savaşın bir uzantısı olmaktan çıkarak Türkiye ile Suriye arasındaki bir düzeye indirgenmiştir. Konu Türkiye ile Suriye arasında yapılan görüşmeler neticesinde çözümlenmiş ve gerilim sona ermiştir fakat yaşananlar gerek Türkiye'nin gerekse Suriye'nin bölgedeki ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Soğuk Savaş, Türkiye, Suriye, Eisenhower Doktrini.*

EFFECTS OF COLD WAR ON TURKISH FOREIGN POLICY AND 1957 TURKEY-SYRIA DEPRESSION

Abstract

Soviet Union had politics to go down to the warm seas and after the World War II. and they requested land from Turkey. This political tendency of Soviet Union made American and Turkish government to be together at their politics. The same getting together idea between Turkey and America was seen between Soviet Union and Syria. The common Middle East political views of America and Soviet Union brought Turkey and Syria at the brink of war. It seemed like there is a border problem between Turkey and Syria but in fact it was the result of

the relationship between America and Soviet Union. Both America and Soviet Union wanted to control the Middle East and this caused great stress on Turkey and Syria. The subject was sent to United Nations. There were great discussions and big disagreements between nations. At the end of discussions the subject perceived as a problem between Turkey and Syria but a problem of cold war. The subject was solved at the end of the discussions between Turkey and Syria and the stress was overcome. But the things that were lived effected both Turkey and Syria's relationships badly in the area.

Key Words: *Cold War, Turkey, Syria, Eisenhower Doctrine.*

Kutuplaşan Dünya

II. Dünya Savaşı sömürge anlayışında değişiklikler yaratsa da en büyük değişiklik sömürge anlayışında değil bu oyunun aktörlerinde olmuştu. II. Dünya Savaşına kadar sömürge anlayışının liderleri olan İngiltere ve Fransa savaş sonrasında yerlerini Amerika ve Sovyetler Birliğine bıraktılar. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da Sovyetlere karşı koyabilecek bir gücün kalmayışı Sovyetlere yayılmacı politikalar izleyebilmek adına yeni bir fırsat doğurmuştu. Sıcak denizlere inme emeli içerisindeki Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945'de Türkiye'ye bir nota vererek geçerlilik süresi 7 Kasım 1945'de bitecek olan 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını yenilemeyeceğini bildirdi. Bu notaya gerekçe olarak II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası dengeleri gösteriyordu[1]. Sovyetlerin yayılma politikası içerisine girmesi ve Akdeniz'e inmesi Amerikan çıkarlarıyla çelişiyordu. Sovyetler Birliğinin Amerika, İngiltere ve Türkiye'ye, Montreux Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinde değişiklik yapılmasını isteyen bir nota göndermesi üzerine, Amerika hızlı bir karar alma sürecine girdi. Bu karar alma sürecinden Amerikan Savunma Bakanı Forrestal anılarında şu sözlerle bahsetmektedir: "*7 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notası Amerikan yöneticilerini iki yol karşısında bırakmıştır: 1- Sovyetlere verilecek sert bir protesto ile yetinerek, Türkiye ve Sovyetler birliğini baş başa bırakmak; 2- Kararlı bir tutum takınarak, sonuçları ne olursa olsun, Türkiye'yi desteklemek*"[2]. Sovyet notası ardından Amerika'nın Akdeniz'e deniz kuvveti göndereceğini açıklaması, Amerika'nın iki seçenekten hangisini seçtiğini bizlere anlatmaktadır[3].

Sovyet politikaları karşısında Türkiye ile Amerika'nın politikaları kesişmişti ve bu durum hız kaybetmeden iki ülke arasındaki ilişkilere yansıdı. Amerika Sovyetler Birliğinin Akdeniz'e inmesini engellemek adına politikalar geliştirmeye başladı ve o dönemin Amerikan başkanının adı ile tarihteki yerini alacak olan Truman Doktrini'ni uygulamaya koydu. 22 Mayıs 1947'de yürürlüğe giren doktrin Amerika tarafından Türkiye'ye ve Yunanistan'a yapılacak olan toplamda 400

1 Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.191.
2 *A.g.e.*, s.205.
3 *A.g.e.*, s.207.

Milyon Dolar değerindeki yardım paketini içeriyordu[4]. Yardımın amacı askeri harcamalar nedeniyle kalkınmaya kaynak ayırmakta zorlanan bu iki ülkenin, askeri harcamalarına yardım ederek kalkınmalarına kolaylık sağlamaktı. Eğer Türkiye ve Yunanistan kalkınmalarını sağlayabilirlerse Sovyetlerin Akdeniz'e inmesini engelleyecek ortak bir güç oluşturabilirlerdi. Truman Doktrini ile yoğunlaşan Türk-Amerikan ilişkileri Marshall yardımları döneminde de devamlılığını sürdürdü. Amerika ve Sovyetler Birliği arasında giderek kutuplaşan dünyada, Türkiye artık Amerika'ya daha yakın bir duruş sergilemeye başlamıştı.

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada istikrarı arayan tek ülke Türkiye değildi. I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlıdan geriye kalan topraklarda bağımsız yönetimler kurma amacı içerisinde olan Araplar İngiltere ve Fransa'nın sömürge anlayışının kurbanı olmuşlardı. Arap devletlerinin manda yönetimlerinden kurtulmak için uğraştıkları dönemde Irak İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış olsa da Suriye ve Filistin için aynı durum söz konusu değildi[5]. II. Dünya Savaşının patlak vermesi manda yönetimi altındaki Arapların bağımsızlık düşlerini bir süre daha erteledi. II. Dünya Savaşının yarattığı yıkım nedeniyle Ortadoğu'daki eski gücünü yitiren İngiltere ve Fransa artan Arap milliyetçiliğinin de etkisiyle manda yönetimleri konusunda geri adım atmak zorunda kaldılar. İngiltere ve Fransa'nın manda yönetimleri süresince Arap devletleri üzerinde uygulamış oldukları politikalar, bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra istikrarlı yönetimler kurmalarını güçleştirdi. 1946 yılında Fransız birliklerinin topraklarından çekilmesiyle gerçek anlamda bağımsızlığına kavuşan ancak siyasi istikrarı sağlamakta zorlanan Suriye'de yönetim 1949 yılında başlayan ve beş yıl süren askeri darbeler döneminde birçok kez el değiştirmiştir. Ülke yönetiminde istikrarı aramaya devam eden Suriye ilerleyen yıllarda çoğulcu sisteme geçmeyi başarsa da, istikrarı yakalamakta aynı derecede başarılı olamamıştır[6].

Manda yönetimlerinin Arap devletleri üzerlerinde bıraktığı güvensizlik hissi bu devletlerin dış ilişkilerde önyargılı davranmalarına sebep oluyordu. Arap devletleri arasındaki genel kanının batı karşıtlığı olması, Arap devletlerinin batıdan gelen her girişimi sömürgecilik anlayışının bir parçası olarak değerlendirmelerine neden olmaktaydı. Ayrıca Araplar sadece batılı devletlere değil batılı devletler ile ilişkisi olan tüm devletlere aynı muameleyi yapıyorlardı. Aynı dönemde Türkiye ile Arapların tehdit algılamaları ise birbirinden tamamen farklıydı. Türkiye'ye göre tehdit, Türkiye toprakları üzerinde hak iddia eden Sovyetler Birliği idi. Anlaşılacağı üzere Türkler ile Araplar aynı coğrafyanın komşu ülkeleri olmalarına rağmen dış politikalarında aynı kaygıları paylaşmıyorlardı. Tüm bunlara ek olarak Türkler ile Araplar arasındaki fikir ayrılığı soğuk savaşın etkisiyle her geçen gün daha da artmaktaydı.

4 Oral Sander, *Siyasi Tarih*, C.II, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s.259.

5 Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, Birey yay., İstanbul, 2004, s.96.

6 George Lenczowskı, *The Middle East In World Affairs*, Cornell University press, New York, 1980, s.335.

Gerilimi Oluşturan Tarihsel Etmenler

2.1. İsrail'in Kurulması

Batı dünyası tarafından hasta adam olarak tabir edilen Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına kesin gözüyle bakıldığı yıllarda İngiltere'deki Yahudi lobileri Yahudilere Ortadoğu'da bir yurt sağlayabilmek için faaliyete geçmişlerdi. Yahudiler yoğun pazarlıklar sonucunda İngilizlerden Ortadoğu'da bir Yahudi devleti kurma sözünü aldılar. İngiltere ile Yahudi lobisi arasında geçen bu pazarlık tarihe Balfour Deklarasyonu olarak geçti. Deklarasyon sonrasında Yahudiler Ortadoğu'da kendilerine yurt oluşturma faaliyetlerine hız verdiler[7]. Balfour Deklarasyonu'nun yayımlanması sonrasında 1918 yılında I. Dünya Savaşı sonlanmış, Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, Osmanlıdan geriye kalan topraklardan olan Filistin'de bir İngiliz manda yönetimi kurulmuştu.

II. Dünya Savaşının yaklaştığı dönemde İngiltere sömürgelerini idame ettirmekte zorlanmaktaydı ve 1939'da bir bildiri yayınlayarak 10 yıl içerisinde Filistin'deki manda yönetimine son vereceğini açıkladı[8]. İngiltere'nin kötüleşen ekonomisine II. Dünya Savaşının yarattığı yıkım da eklenince İngiltere eski gücünden yoksun bir hale gelmişti ki Yahudiler bu durumu fırsat bilerek Filistin'deki manda yönetimini sonlandırması için İngiltere'ye baskı yapmaya başladılar. Yahudi lobileri aynı zamanda Amerikan yönetiminin de Filistin konusunda İngiltere'ye baskı yapmasını sağlıyorlardı[9]. Artan baskılar *"Sonunda Britanya, Şubat 1947'de konuyu BM Genel Kuruluna taşıdı ve manda yönetimini daha fazla sürdüremeyeceğini kabul etti. Filistin'e yönelik İngiliz politikası iflas etmişti"*[10]. Konu Birleşmiş Milletler konseyinde görüşülmeye başlayınca Filistin'in bölünmesi gündeme geldi. Araplar Filistin'in bölünmesine karşı çıkarlarken Türkiye Filistin konusunda Arap politikasına destek vermekteydi. Türkiye her ne kadar Arap politikasını desteklese de Filistin'in bölünmesini konu alan karar 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Konseyinde kabul edildi[11]. Birleşmiş Milletler kararı ile birlikte İngiltere 15 Mayıs 1948 tarihinde Filistin mandasını resmen sonlandıracağını açıklamıştı ki 14 Mayıs 1948 tarihinde Yahudi konseyi tüm dünyaya İsrail devletinin kurulduğunu açıkladı[12].

İsrail devletinin kuruluş haberi ardından Irak, Ürdün, Lübnan, Mısır ve Suriye devletleri İsrail'e savaş ilan ettiler[13]. Ortadoğu'da oluşan savaş ortamı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyini harekete geçirdi. Birleşmiş Milletler taraflar arasında arabuluculuk yapması için bir uzlaştırma komisyonu kurulmasını uygun bulmuştu ancak Arap devletleri bu karara karşı çıkıyorlardı. Arap devletlerinin karşı çıktıkları bu uzlaştırma komisyonunda Türkiye'nin Amerika ve Fransa ile birlikte

7 Kemal Arı,"İsrail'in Kuruluşu Sonrasında Türkiye'den İsrail'e Musevi Göçü", *On Birinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri:XVIII. Yüzyıldan Günümüze Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri (04-05 Nisan 2007 İstanbul) I*, Gnkur.ATASE yay., Ankara, 2007, s.270.

8 Artur Goldschmidt Jr-Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Doruk yay., İstanbul, 2007, s.376.

9 Tayyar Arı, *Orta Doğu*, Alfa Yayınları,3.Baskı, İstanbul,2007, s.217.

10 Goldschmidt, *a.g.e.*, s.379.

11 Tayyar Arı, *a.g.e.*, s.222.

12 Kemal Arı, *a.g.m.*, s.271.

13 *The Mercury*, 17 Mayıs 1948.

yer alması ise Türkiye'nin Arap devletleri ile olan ilişkilerini derinden etkileyecekti[14]. Türkiye Sovyet tehdidine karşı batı ile sıcak ilişkiler içerisinde bulunmak istiyordu ancak batı politikasına yaklaştıkça Arap devletleri ile ilişkileri bozuluyordu. Batı ile artan siyasi ilişkilerin etkisiyle uzlaştırma komisyonunda görev alan Türkiye aynı zamanda İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman devlet oldu. Türkiye'nin İsrail'e karşı olan bu tutumu Arap dünyası ile olan ilişkilerine ağır bir darbe vurmuştu. Artık Araplar için bölgesel tehdit İsrail, dış tehdit ise batı ve İsrail ile münasebeti olan tüm devletlerdi.

2.2. NATO ve Bağdat Paktı

Türkiye ile Arapların bölgesel tehdit algılamalarının değişmesi, tarafların dış politikalarının da değişmesine neden oldu. Türkiye'nin Amerika ve İngiltere ile ikili ilişkileri vardı. Ancak Türkiye ülke savunmasını sadece ikili ilişkiler düzeyinde devam ettirmek istemiyor, çok uluslu organizasyonlara dâhil olarak kendisini güvence altına almak istiyordu. Türkiye'nin ülke savunması konusunda güvenlik arayışı içerisinde olduğu dönemde, NATO ile Türkiye'nin güvenlik politikaları kesişmişti. 1949 yılında Sovyetler Birliğinin atom silahına sahip olduğunu açıklaması ardından Amerika Sovyet silahlanmasını engellemek için önlem arayışına girdi ve Sovyetlere karşı kullanılmak üzere Türkiye'den üs isteğinde bulundu. Amerika'nın bu önerisini Türkiye, ülkesinden üs ayırmayı ancak NATO'ya katılması durumunda kabul edebileceğini belirterek cevaplandırdı. Uluslararası dengeler Türkiye'nin istekleri doğrultusunda gelişti ve Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO üyesi oldu[15]. Türkiye'nin batı ile ilişkileri NATO üyeliği sonrasında hız kazanmıştı. Ancak Türkiye batı ile yakınlaştıkça Arap dünyası ile uzaklaşmaya devam ediyordu. Aynı dönemde Amerika Sovyetler Birliğinin nüfuz alanının genişlemesini engellemek için çevreleme politikaları üretiyor, ülkelerarası paktların oluşturulmasına öncülük ediyor, yardımlar sağlıyor, Sovyetler Birliği etrafında ve NATO ülkeleri ile işbirliği içerisinde olan farklı savunma organizasyonları kurmaya çalışıyordu.

Sovyetler Birliğini çevrelemeyi amaçlayan organizasyonlardan biri Bağdat Paktı idi. Bu pakt Sovyetlerin güneye yani sıcak denizlere inmesine engel olacak bir set niteliğindeydi. Türkiye ile Pakistan arasındaki bir ikili antlaşma şeklinde oluşmaya başlayan pakt daha sonra İran, Irak ve İngiltere'nin de katılımıyla bir savunma organizasyonu haline dönüştü[16]. Bağdat Paktının hedefinde sadece Irak'ın değil diğer Arap devletlerinin de pakta katılımlarını sağlamak vardı ki, bu durum paktı bölgesel bir savunma organizasyonuna dönüştürerek Sovyetlerin güneye inmesine engel oluşturacaktı. Bağdat Paktının Arap ülkeleri arasında yayılarak bölgesel bir organizasyon olması yolunda Türkiye batı ile Ortadoğu arasında köprü görevi görmeye çabalamaktaydı. Türkiye Bağdat Paktının bölgesel bir organizasyon olarak nitelendirilebilmesi için Arap devletlerinin pakta katılımlarının şart olduğunun farkında idi. Bu nedenle Türkiye Başbakanı Menderes pakta katılımları arttırabilmek için bölge ülkelerine ziyaretlerde bulundu. Yapılan görüşmelerde Mısır pakta

14 Mücahit Düzgün, *Türk Kamuoyunda İsrail*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir,2006, s.90.

15 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C.I, İletişim yay., İstanbul,2008, s.550.

16 *Cumhuriyetin 75 Yılı*, C.II, Yapı Kredi Kültür Sanat yay., İstanbul, 1998, s.396.

katılmayı kabul etmezken, Suriye ve Lübnan'ın da öneriyi kabul etmemelerinde etkili oldu[17]. Suriye ile Türkiye arasında yakın bir geçmişte yaşanan Hatay meselesi ise Suriye'nin Bağdat Paktı konusunda Mısır politikalarına yaklaşmasının diğer bir nedeni olarak göz önünde bulundurulabilir.

Mısır o dönemde Arap ülkeleri arasında lider konumuna gelmeye çalışıyordu. Mısır'ın bu konudaki en güçlü rakiplerinden birisi ise Irak'tı. Mısır, Irak'ın Bağdat Paktı vasıtasıyla kurduğu çokuluslu ilişkilerin Arap liderliği yarışında Irak'ı bir adım öne geçireceğini düşünüyordu. Bağdat Paktının kuruluş amaçları arasında pakta bölge ülkelerinin katılımını sağlayarak Sovyetler Birliğinin Ortadoğu'ya inmesini engellemek ve Arap devletleri arasında bir birlik oluşturulması vardı. Fakat paktın Ortadoğu'da yarattığı etki beklenenin tam aksi yönünde oldu. Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye ortak bir açıklama yaparak Bağdat Paktına katılmayacaklarını, Arap devletleri arasında askeri işbirliğini amaçlayan bir savunma organizasyonu kuracaklarını ve kurulacak bu organizasyona Irak'ın dâhil edilmesinin söz konusu olamayacağını belirttiler[18]. Bağdat Paktı ile birleştirilmek istenen Ortadoğu üçe ayrılmıştı; Bağdat Paktına üye olanlar, karşı olanlar ve tarafsız kalanlar[19]… Artık tarafsız Arap devletleri Bağdat Paktına üye olmayı düşündüklerinde, Irak örneğinde olduğu gibi diğer Arap devletleri tarafından dışlanmaları olasılığını da göz önünde bulundurmak zorundaydılar. Ortadoğu'da yaşanan bu son gelişmeler Bağdat Paktına üye olmayan Arap devletlerinin ileri tarihlerde de pakta üye olmaları olasılığının düşük olduğunu gösteriyordu.

Türkiye Arap devletlerinin pakta üye olmaları konusunu sadece Sovyet yayılması açısından değil, kendi sınır güvenliği açısından da değerlendiriyordu. Türkiye'nin güney komşularından İran ve Irak Bağdat Paktına üye idiler. Suriye'nin pakta üye olması durumunda Türkiye güney sınırını güvence altına almış olacaktı fakat Suriye'nin pakta üye olmayarak Mısır yanında yer alması Türkiye'de tedirginlik yarattı. Türkiye beklentilerinin dışında gelişen bu durum karşısında sakinliğini koruyamayarak Suriye'ye Mısır yanlısı politikaları kınayan sert bir nota gönderdi. Gönderilen bu nota Türkiye-Suriye ilişkilerinin daha da gerginleşmesine neden oldu[20]. Soğuk savaşın etkisiyle yapılan antlaşmalar ve oluşturulan ittifaklar, Türkiye ile Suriye'yi bir anda karşıt iki tarafın üyeleri haline getirmişti. Artık iki ülke arasındaki ilişkiyi Türkiye ya da Suriye değil, içerisinde bulundukları ittifakların çıkarları belirleyecekti.

2.3. Süveyş Krizi

Mısır Arap ülkeleri arasındaki liderlik savaşına devam ederken eş zamanlı olarak ülke ekonomisini ve savunmasını da geliştirmeye çalışıyordu. İsrail artık Arap ülkeleri için birinci öncelikli tehdit haline gelmişti ve Arap-İsrail savaşı sona ermiş olmasına rağmen sınır bölgelerinde Mısır ile İsrail birlikleri arasında çatışmalar devam ediyordu. Çatışmalar bölgede büyük bir askeri pazar oluşturmuştu fakat Amerika ve İngiltere Arap ülkelerine satacakları silahların İsrail'e karşı kullanılması

17 Oran, *a.g.e.*, s.623.
18 *A.g.e.*, s.625.
19 Beril Dedeoğlu, *Ortadoğu Üzerine Notlar*, Derin yay., İstanbul, 2002, s.48.
20 Oran, *a.g.e.*, s.625.

ihtimaliyle bu pazardan yararlanamıyorlardı. Amerika ve İngiltere'nin Araplara silah sağlamakta tedirgin davranmaları Ortadoğu'da Sovyetler Birliği için büyük bir avantaj sağlamıştı. Mısır Amerika ve İngiltere'den silah satın alamayınca Sovyetler Birliğine yakınlığı bilinen Çekoslovakya ile bir silah antlaşması yaptı[21]. Mısır yönetiminde askeri atılımların yanı sıra ekonomik kalkınmayı sağlayacak arayışlar da devam ediyordu.

Mısır ekonomik kalkınmasını sağlayabilmek için Nil nehri üzerinde kurulması planlanan bir baraj projesini hayata geçirmeye çabalıyordu. Ancak Mısır bu baraj projesini hayata geçirebilecek finansal güce sahip değildi. Finansal yetersizlik Mısır yönetimini baraj projesini hayata geçirmek için kaynak arayışı içerisine itmişti. Mısır'ın Çekoslovakya ile yapmış olduğu silah antlaşması nedeniyle Amerika ve İngiltere'nin Mısır'a kredi vermek konusunda şartları zorlaştırmaları Mısır'ı kredi konusunda Sovyetler Birliğine daha çok yakınlaştırdı. Amerika ve İngiltere Mısır'ın Sovyetlere yakınlaşmasını istemiyorlardı ancak bu konuda aldıkları her yeni tedbir Mısır'ı bir kat daha Sovyetlere yakınlaştırıyordu. Mısır'ın 1956 yılında Çin Halk Cumhuriyetini tanıdığını açıklaması ise Mısır ile Sovyet politikalarının yakılaşmakta olduğunun diğer bir işareti oldu[22].

Mısır'ın Sovyetlere yakınlaşması Mısır üzerindeki İngiliz ve Amerikan baskılarının artmasına sebep olmuştu ki Mısır Nil nehri üzerindeki baraj inşaatı projesinin finansmanını tamamlayabilmek amacıyla yıllık 100 Milyon Dolar getirisi bulunan ve Süveyş Kanalının işletmesini sağlayan kanal şirketini millileştirdiğini açıkladı[23]. Mısır'ın kanalı millileştirmesi başta İngiltere ve Fransa'nın büyük tepkilerine neden oldu. İngiltere, Fransa ve Amerika'nın öncülüğünde kanalın kullanımını görüşmek üzere içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu 22 devletin katılımıyla bir konferans düzenlendi. Londra'da düzenlenen konferanstan istedikleri sonuçları alamayan İngiltere ve Fransa İsrail'le anlaşarak Mısır'a askeri bir harekât düzenlediler. Mısır İngiltere, Fransa, İsrail ortak saldırısına fazla direnç gösterememişti ancak artan uluslararası baskılar İngiltere, Fransa ve İsrail'i Mısır topraklarından çekilmek zorunda bıraktı. Çatışmalar boyunca Arap dünyasındaki batı karşıtı duygular tekrar alevlenirken, Mısır'a Arap devletleri dışından en büyük destek Sovyetlerden gelmişti[24].

Saldırılarda Mısır hava kuvvetlerinin tamamı, ordusunun ise üçte biri yok edildi[25]. Mısır savaştan mağlup olarak ayrılmış olsa da siyasi olarak büyük bir zafer elde etti. Mısır yönetimi Süveyş kanalının işletimi konusunda 1888 İstanbul Antlaşmasının hükümlerini uygulayacağını açıkladı ve bu açıklama Mısır'ın Süveyş Kanalını resmen millileştirdiği anlamına geliyordu[26]. Süveyş krizi kötüye giden Türk-Arap ilişkilerine bir darbe daha vurmuştu. Kriz döneminde Mısır kanalın

21 Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 16.Baskı, İstanbul, 2007, s.497.

22 Walter LaFaber, *America Russia And The Cold War 1945-2000,* McGraw-Hill Inc. yay., Boston, 2002, s.190.

23 Fergus Falls *Daily Journal*, 27 Temmuz 1956.

24 Cecil V. Crabb, *The Doctrines Of American Foreign Policy*, Lousiana State University yay., Lousiana, 1982, s.161.

25 CAB/129/84.

26 Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yay., Ankara, 1972, s.90.

kullanımını konu alan konferansa katılmayı reddederken Türkiye'nin konferansa katılması dış politikada iki ülkenin farklı politikalara ve önceliklere sahip olduklarını ifade ediyordu. Kriz ve savaş yıllarında Arap devletleri batı ve İsrail karşısında ortak bir dış siyaset izlemişlerdi. Araplar arasında oluşan bu siyasi birliktelik Mısır ile Suriye'yi birbirine daha çok yaklaştırırken, Mısır ile Türkiye'nin dış politikada karşı karşıya gelmesi dolaylı olarak Türkiye ile Suriye'nin de birbirinden uzaklaşmasına neden oldu. Mısır artık Türkiye'yi batının Ortadoğu'daki polisi olarak nitelendirmeye başlarken, Türkiye de Mısır ve Suriye'yi Ortadoğu'da istikrarı bozmakla suçluyordu. Soğuk savaşın yarattığı kutuplaşma Türkiye ve Suriye arasında gün geçtikçe daha çok hissedilmeye başlamıştı.

Gerginliğin Ortadoğu'da Yayılması ve İlişkilerin Bozulması

Dış siyasette Sovyetlerin etkisine girmeye başlayan Suriye'nin iç siyasetinde de önemli değişiklikler olmaktaydı. Sosyalist fikirleri savunan Baas Partisi Suriye yönetimindeki etkisini her geçen gün arttırmaktaydı. Baas Partisinin bölgesel siyasetini şekillendiren iki unsurdan biri İsrail diğeri ise Türkiye idi. İsrail batı desteği ile Ortadoğu'da kurulan bir devletti ve batı ile olan ilişkileri devam etmekteydi. Baas partisinin bakış açısına göre batı ile sıkı ilişki içerisinde olan İsrail'in Ortadoğu'da varlığı sürdükçe Arap devletleri için savaş tehlikesi de sürecekti. Suriye için tehdit olarak görülen diğer bir devlet ise Türkiye idi. Türkiye'nin Hatay meselesi sonrasında Suriye'den daha fazla toprak talebinde bulunabileceğinin düşünülmesi, Suriye'de Türkiye ile ilgili konularda olumlu yaklaşımların oluşmasına engel oluyordu. Türkiye'de durum biraz daha farklı olmakla beraber Başbakan Menderes Arap devletleri ile olan ilişkilerdeki kötü gidişatın önüne geçebilmek için bazı açıklamalarda bulunuyordu. Başbakan Menderes Hatay'da yaptığı bir konuşmada Arap dünyası hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifade etti:*"Arap milletlerine karşı büyük bir muhabbet duymaktayız; emniyet ve istiklal davamız müşterektir"*[27]. Türkiye ikili ilişkilerini düzeltmek çabasında olsa da Menderes'in yaptığı açıklamalar Suriye tarafında istenilen olumlu tepkiyi yaratamadı. Türkiye Başbakanı Arap devletleri ile ilişkilerini geliştirmenin ümidi içerisindeyken Suriye yönetimi Türkiye'nin girişimlerine karşılık vermedi ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinde yeni bir dönem başlattı.

Süveyş Krizi öncesinde Suriye ile Mısır yoğun işbirliği içerisindeydiler. Buna ek olarak Mısır'ın Sovyetler Birliğine yakınlığı Suriye'yi de dolaylı olarak Sovyetler Birliğine yaklaştırıyordu. Suriye Süveyş Krizi döneminde Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini Mısır vasıtasıyla yürütmeyi sonlandırarak doğrudan diyalog dönemini başlattı. Yeni dönemin ilk adımı olarak Suriye Devlet Başkanı Şükrü El Kuvvetli Moskova'ya bir ziyarette bulundu[28]. Kuvvetli'nin Moskova ziyareti Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin seyrini hızlı bir şekilde değiştirdi. Türkiye Başbakanı Menderes'in Arap devletleri için yaptığı yorumlar Suriye kamuoyunda gerçekçi bulunmaz iken Türkiye'nin Araplara karşılık İsrail ile dostluk kurduğu ve Suriye sınırına askeri yığınak yaptığı yorumları yapılmaya başlandı[29]. Türkiye basınına ise

27 *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1956.
28 *Hürriyet*, 4 Kasım 1956.
29 *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1956.

Sovyetlerin Mısır ve Suriye'ye 200 Milyon Sterlin değerinde askeri yardım yaptığı haberleri yer almaktaydı[30].

Süveyş Krizi İngiltere'nin Ortadoğu'daki varlığını söküp atarken oluşan bu güç boşluğunda İngiltere'nin rolünü Amerika üstlenmişti[31]. Amerika kuruluşundan itibaren İsrail devleti ile sıkı işbirliği içerisindeydi. Arap devletlerindeki İsrail algısı Amerika'nın Ortadoğu mücadelesinde Sovyetlerin gerisinde kalmasına neden olurken, Ortadoğu'da artan güç mücadelesi Arap ülkeleri arasında da rekabetin artmasına neden oluyordu. Süveyş Krizi Mısır'ın Arap milliyetçiliğinin timsali haline gelmesini sağlamıştı. Mısır'ın bu yükselişi yakın ilişki içerisinde olduğu Suriye'de olumlu karşılanırken, Suudi Arabistan ve Ürdün'de rahatsızlık yaratmıştı. Suudi Arabistan ve Ürdün, Mısır ile Suriye'nin izledikleri müşterek politikaları izlemeyeceklerine dair bir açıklama yaptılar. Arap devletleri arasındaki bu ayrılık Türkiye tarafından Arap devletleri ile ilişkilerin geliştirilebileceği bir fırsat olarak görüldü ve Türkiye Arap devletleri ile arasındaki soğukluğu gidermek için yapıcı tavırlar sergilemeye başladı. Türkiye takındığı pozitif tavrın Suriye'den karşılık bulacağını tahmin ediyordu ancak tahmininde yanıldı. Bu durum sadece Türkiye'yi değil Amerika'yı da rahatsız etmişti ki Amerika durumu biraz farklı değerlendirdi.

Amerika bölgesel gelişmeleri, Sovyetlerin Suriye ve Mısır'ı İsrail'e karşı kışkırtarak bir savaş ortamı oluşturmak istediği şeklinde değerlendiriyordu. Savaş ortamında oluşacak silah satışı sayesinde Sovyetler Birliği Arap ülkeleri üzerinde büyük bir hâkimiyet kurabilirdi. Amerikan dışişleri basın sözcüsü Lincoln White, Amerikan yönetiminin bu konuda bölgesel gelişmeleri yakından takip ettiğini şu sözlerle ifade etti: "*Suriye'ye son aylar zarfında çeşit çeşit ve külliyetli miktarda Rus silahlarının gönderildiğini biliyoruz. Bu sevkiyata Birleşmiş Milletlerin Orta-Doğu memleketlerine silah sevkiyatını yasak eden 4 kasım tarihli kararından sonra da devam edilmiştir. Bu silahların cins ve miktarını açıklayamam. Fakat bunların kıymet bakımından 30 milyon doları geçtiğini ve bunların hafif tank, zırhlı otomobil, makineli tüfek, bir miktar top ve diğer hafif silahları ihtiva ettiğini söyleyebilirim*"[32]. Amerika'nın Suriye ve Sovyet politikalarını yakından takip ettiğini açıklaması Sovyetler Birliği ve Suriye tarafından vakit kaybetmeksizin cevap buldu. Suriye Amerikan açıklamalarının asılsız olduğunu beyan ederken, Sovyetler ise Türkiye'nin Suriye'ye karşı bir saldırı hazırlığında olduğunu iddia ediyordu.

Suriye Arap devletlerinin ve Sovyetler Birliğinin desteğini sağlayabilmek için Türkiye ile yaşadığı her gerginliğe Arap devletleri ile Bağdat Paktı arasında yaşanan bir gerginlik görüntüsü vermeye çalışıyordu. Suriye'nin Bağdat Paktı karşısında giriştiği her politika Suriye'nin Arap devletlerinden çok Sovyetler Birliğinden destek bulmasını sağlıyordu. Bağdat Paktı karşısında izlenen Sovyet politikasına en büyük cevap ise Bağdat paktına üye olmayan Amerikan geldi. Amerikan Dışişleri "*Türkiye, Irak, İran ve Pakistan'ın toprak bütünlüklerine, İstiklallerine karşı vuku bulabilecek herhangi bir tecavüzü «**Çok ağır ve ciddi bir durum**» olarak telakki edeceğini, böyle bir hareketin çok vahim neticeler verebileceğini...*" açıkladı[33]. Olağan NATO toplantısı için

30 *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1956.
31 CAB/129/87.
32 *Hürriyet*, 29 Kasım 1956.
33 *Milliyet*, 30 Kasım 1956.

Paris'te bulunan Türk delegasyonu Bağdat Paktını konu alarak artan gerginlik sebebiyle Londra'ya geçerek İngiltere ile bir görüşme yaptı. Görüşmeler sonrasında resmi bir açıklama yapılmasa da Türkiye'nin Suriye'ye karşı daha ılımlı politikalar izlemeye başladığı gözlemlendi. Türkiye'nin bu politik yaklaşımı basında "*Suriye'de Türk düşmanından ziyade Türk dostu daha çoktur*" başlıklarıyla kendisini göstermeye başlamıştı[34]. Türkiye basın vasıtasıyla Suriye de olumlu bir hava yaratmaya çalışsa da, Suriye her geçen gün Akdeniz'deki bir Sovyet üssü haline gelmeye devam ediyordu[35].

Suriye'nin Sovyetler Birliğinden silah alımına devam etmesi ve kurduğu yakın ilişkiler artık Suriye halkında da rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Başbakan Assali liderliğindeki Suriye hükümetinin izlediği dış politikaya ek olarak, hükümetin içişlerinde kendi görüşleri dışındaki yöneticileri tasfiye ettiği görüşünün yaygınlaşması hükümetinin muhalefetten yoğun baskı görmesine sebep oldu. Sovyet politikaları nedeniyle Suriye yönetiminde ve halk arasında bloklaşmalar yaşanmaya başlanmıştı. Sovyet yanlısı siyaseti benimsemeyen gruplar hükümet aleyhinde sokak gösterileri yaparken, Suriye meclisinde de hükümet karşıtı görüşler yoğunlaşmaya başladı. Suriye meclisinde Başbakan Assali liderliğindeki yönetime karşı artan baskılar hükümeti istifa mecbur bıraktı. Hükümetin istifası Suriye'deki Sovyet karşıtı gruplar tarafından olumlu karşılanırken, hükümet bu istifayı kendi politikalarına uygun daha güçlü bir hükümet kurulabilmek için bir fırsat olarak değerlendirdi. Hükümetteki değişim süreci Assali'nin beklentileri doğrultusunda gerçekleşti ve oluşturulan yeni bakanlar kurulunun beş üyesi Sovyet yanlısı vekillerden seçildi.

Suriye yönetimindeki bu yeni oluşum çevre ülkelerde kaygıların artmasını sağlarken Amerika bölgede artan Sovyet etkisini engellemek için farklı politikalar üretmeye başlamıştı. Amerika ekonomik yardımı, askeri yardımı ve askeri müdahaleyi içeren yeni bir Ortadoğu politikası üretmişti. Amerikan Başkanı Eisenhower'ın adı ile anılacak olan doktrin daha hayata geçirilmeden uluslararası ortamda doktrini destekleyen ve muhalif olan iki blok oluştu. Sovyetler Birliği doktrine muhaliflerin başını çekerken Türkiye doktrine olumlu yaklaşmış[36], Suriye ise doktrinin uygulanış şeklini kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışmıştı[37]. Türkiye'nin Kıbrıs meselesi yüzünden Yunanistan ile ilişkilerinin gerildiği o dönemde Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Eisenhower doktrinine yaklaşımına karşılık olarak Birleşmiş Milletler gündeminde Kıbrıs meselesi konusunda Yunanistan lehinde tavır sergilemeye başladı[38]. Ortadoğu'da yaşanan tüm bu karışıklıklara rağmen Amerika'nın Ortadoğu'ya müdahalesine yetki veren doktrin 7 Mart 1957 günü Amerikan Meclisi tarafından onaylandı[39].

Eisenhower doktrininin Amerikan Meclisi tarafından onaylanmasının ardından Amerika doktrininin Ortadoğu'da nasıl uygulamaya konulacağını değerlendirecek bir heyet oluşturdu ve heyet Ortadoğu ülkelerine bir dizi ziyaretlerde

34 *Hürriyet*, 3 Aralık 1956.
35 BCA, 030/01-111-701-7.
36 *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1957.
37 *Yeni Asır*, 6 Ocak 1957.
38 *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1957
39 Tomas Parker, *America's Foreing Policy 1945-1976*, Facts on File Inc.yay., New York, 1980, s.186.

bulundu. Heyetin ziyaretlerinin amacı doktrinin esaslarını bölge ülkelerine açıklamak olarak gösterilse de, heyet ziyaretlerinde Amerika'nın doktrini bölge ülkelerinde nasıl icraata geçireceğinin analizini yapıyordu[40]. Heyetin ziyaretleri Suriye'de iç antlaşmazlıkların artmasına sebep olmaya başlamıştı. Suriye yönetiminde doktrin yandaşları ile aleyhtarları arasında gerilim sürerken, Suriye Devlet Başkanı Kuvvetli yönetimde oluşan fikir ayrılıklarını gidermeye çabalıyordu. Türkiye ise doktrine oluşum aşamasından itibaren destek veriyor, Amerikan politikalarına paralel bir siyaset izliyordu. Türkiye Sovyet tehdidi nedeniyle savunma harcamalarına büyük kaynak ayırmaktaydı ve Eisenhower Doktrini sayesinde Amerika'dan daha fazla yardım alarak ekonomisini güçlendirmeyi hedefliyordu.

Türkiye'nin Amerikan politikalarına destek vermesi Amerika'dan karşılık gördü ve Amerika Ortadoğu'daki aktif siyasetinin ve Türkiye'yle arasındaki işbirliğinin göstergesi olarak Akdeniz'deki uçak gemisi Forrestal'ı İstanbul'a gönderdi[41]. Forrestal Türkiye'de büyük ilgi görürken, uçak gemisinden kalkan uçaklar İstanbul üzerinde bir de gösteri uçuşu yaptılar[42]. Suriye yönetimi Eisenhower Doktrini kapsamındaki Amerikan yardımlarından faydalanmak konusunda bir süre dış politikasının yönünü belirlemekte zorlansa da, yönetimdeki fikir ayrılıklarını gidererek kendisine Amerika ile işbirliğine uzak bir dış politika belirledi. Suriye belirlemiş olduğu dış politikayı uygularken sadece Amerika ile işbirliğinden kaçınmıyor, direk veya dolaylı olarak Amerika ile işbirliği içerisindeki ülkelerin politikalarına da karşıt politikalar üretiyordu. Suriye Yunanistan'ın Kıbrıs politikalarına destek verdiğini, Suriye Ordusu Kurmay Başkanının Yunanistan'a hitaben yaptığı bir konuşmada şu sözlerle belli etti:"*Kıbrısın kurtulması ile bilhassa alakadarız, çünkü bu kurtuluş bizim gayelerimize de yardım edecektir. Emperyalistler bu adayı Arap bölgelerini işgal ve tecavüz için bir üs olarak kullandılar. Size hitap ederken hissediyorum ki hürriyet uğrunda müşterek düşmana mukavemet eden bir dosta hitap ediyorum"*[43]. Amerika'nın Ortadoğu'da izlediği aktif politikalar vardı ancak Suriye'nin siyasi atılımları Amerikan politikalarına karşı tavır almaktan daha çok Türkiye'ye karşı tavır aldığının işaretleriydi. Suriye Ordu Kurmay Başkanının ifadelerini Suriye Savunma Bakanının açıklamaları izledi ve Bakan Halid El Azim Makarios'u devlet misafiri olarak Suriye'ye davet etti[44].

Aynı dönemde Ortadoğu'daki diğer bir Arap ülkesi olan Ürdün'ün yönetiminde de Amerikan ve Sovyet yanlısı yöneticiler arasında fikir ayrılıkları yaşanıyordu. Ardı ardına göreve gelen iki Ürdün Genelkurmay Başkanını da kral rejimine karşı çıkarak Ürdün'ü terk ettiler ve Suriye'ye gittiler. Ülkelerini terk eden Genelkurmay Başkanlarının Suriye'de de Ürdün yönetimi karşıtı faaliyetlerde bulunmaları Suriye konusundaki tepkilerin artmasına sebep oldu[45]. Suriye'nin izlemekte olduğu dış politika Sovyetler Birliğinden büyük destek görürken Ürdün yönetimi de Amerika'dan destek görmeye başladı. İsrail'e karşı kullanılma ihtimaliyle Arap ülkelerine silah satışına yakın durmayan Amerika Suriye'deki

40 *Cumhuriyet*, 15 Mart 1957.
41 *The Hutchinson News-Herald*, 17 Mart 1957.
42 *Milliyet,* 17 Mart 1957.
43 *Demokrat İzmir,* 23 Mart 1957.
44 *Milliyet*, 1 Nisan 1957.
45 *Keesing's Contemporary Archives*, 1957-1958,s.15562.

gelişmeler üzerine Ürdün'e askeri yardım kapsamında 15 Centurion tankı vermeye karar verdi. Amerika'nın Ürdün'e askeri yardım yapmaya karar vermesinde İsrail'in Ürdün'e askeri yardım yapılması konusunda olumlu görüş bildirmesinin de büyük etkisi vardı[46]. Ürdün geriliminden sonra Suriye Devlet Başkanı Şükrü El Kuvvetli Türkiye'nin Suriye sınırına askeri yığınak yaptığını iddia eden bir açıklama yaptı ve iddiasını ispatlayacağını öne sürerek Şam'da bulunan yabancı devlet temsilcilerini Türkiye sınırında bir geziye davet etti[47]. Türk yönetimi kendisi hakkında yapılan iddiaları yalanlarken, Türk basınına Sovyetlerin Suriye ve Mısır'a askeri malzeme sevk ettiğini belirten haberler yansımaya başlamıştı[48].

Suriye yönetiminin Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı desteklediğini açıklamasına karşılık olarak Irak Başbakanı Nuri Said Paşa Türkiye'yi desteklediğini açıkladı. Bu durum Türkiye'ye Kıbrıs konusunda güç kazandırmıştı[49]. Irak-Türkiye yakınlaşmasının dışında Amerika Bağdat Paktına üye olmamasına rağmen Bağdat Paktının askeri kanadında yer alacağını açıkladı ve Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı Henderson ülkesini temsilen Bağdat Paktı toplantısına katıldı[50]. Irak ve Amerika ile ilgili yaşanan son gelişmeler Türkiye'nin dış politikadaki konumunu güçlendirmekteydi ancak durum diğer bir açıdan değerlendirildiğinde ülkelerarası gerilim her geçen gün artmakta ve etki alanını genişletmekteydi.

Suriye dış politikada Sovyetler Birliği yanlısı bir yol izlemeye devam ederken içişlerinde sıkıntı yaşamaktaydı. İçişlerindeki fikir ayrılıkları Suriye'nin istikrarlı bir politika izlemesine engel olmakla birlikte Sovyetlerin Suriye yönetimine daha fazla müdahale edebilmesine imkân sağlıyordu. Eğer Suriye içişlerinde istikrarı sağlayabilecek bir hükümet kuramaz ya da kurulan Suriye hükümetlerinin Sovyetler Birliği ile mevcut işbirliğini arttırmaları söz konusu olursa, Sovyetler Birliği Suriye vasıtasıyla Akdeniz'e inmiş olacaktı. Sovyetlerin Akdeniz'e inmesi ise Amerika, NATO ve Bağdat Paktı için istenilen bir durum değildi. Sovyetler Suriye ile işbirliği içerisinde olsun ya da olmasın Akdeniz'e inebilmek için Türkiye'yi aşılması gereken bir engel olarak görmekteydi ve bu düşüncesini Türkiye'den toprak talebinde bulunarak belli etmişti. Sovyetlerin zaman içerisinde Türkiye'ye karşı bir saldırı planı içerisinde olabileceğini değerlendiren Amerika Sovyetlere NATO üzerinden bir mesaj gönderdi. NATO'nun İzmir'deki karargâhının komutanı Amerikalı General Read bir basın açıklamasında *"Türkiyenin bütün hudutları Nato kuvvetleri tarafından garantiye alınmıştır"* ifadelerini kullandı[51]. Amerika'nın NATO vasıtasıyla gönderdiği mesaj beklentilerin aksinde bir etki yaratmıştı ki Suriye Savunma Bakanı Halid El Azim Sovyetler ile Suriye arasındaki ikili işbirliğini konu alan bir antlaşma imzalamak üzere Moskova'yı ziyaret etti[52].

Suriye, Sovyetler ile anlaşma imzaladıktan sonra iç ve dış politikasında daha keskin tavırlar sergilemeye başlamıştı. Suriye yönetimi Şam'da bulunan üç Amerikalı diplomatı Suriye yönetimine karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunmak gerekçesiyle

46 CAB/129/88.
47 *Ulus*, 7 Mayıs 1957.
48 *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1957.
49 *Milliyet,* 4 Haziran 1957.
50 *Cumhuriyet,* 4 Haziran 1957.
51 *Yeni Asır,* 18 Haziran 1957.
52 Keesing's…, *a.g.e.,* s.15705.

sınır dışı etti[53]. Suriye'de yaşanan bu olay sonrasında Amerika ülkesinde bulunan Suriye büyükelçisini istenmeyen kişi ilan etti[54]. Suriye'de yaşanan gerilim sadece büyükelçilik kriziyle sınırlı kalmadı. Suriye ordusunda Sovyet yanlısı olmayan askerlere karşı bir tasfiye hareketi başlamıştı. İçlerinde Genelkurmay Başkanının da olduğu bir grup subayın görevlerine sebep göstermeksizin son verilirken, birçok subay da görevlerini terk etmeye başlamıştı[55]. Suriye konusundaki gerginlikler devam ederken Sovyetler Birliği Türkiye'ye bir nota vererek Suriye politikalarını desteklediğini belli etti. Sovyetler Birliği Başbakanı Bulganin verdiği notada Türkiye ve Amerika'yı Suriye'ye karşı saldırı planlamakla suçlarken, Türkiye ile Suriye arasında oluşabilecek herhangi bir savaş durumunda Sovyetler Birliğinin Suriye'nin yanında yer alacağını açıklıyordu[56]. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko ise *"Türkiye, Suriye'ye karşı harekete geçerse kendini uçurumda bulacaktır"* ifadelerini kullanarak Türkiye'yi açık bir dille tehdit ediyordu[57]. Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı almış olduğu açık tavır karşısında Türkiye Başbakanı Menderes bir karşı nota ile Sovyet notasını cevaplandırdı. Menderes açıklamalarında Sovyet iddialarını yalanlarken, Türkiye'nin hiçbir ülkeye karşı saldırı planı olmadığını belirtmişti. Ayrıca Menderes Sovyetlerin iddia ettiği gibi Türkiye'nin Suriye ülke güvenliğini tehdit edecek girişimleri olmadığını, bu durumun aksine Sovyetlerin Türkiye ülke güvenliğini tehdit edecek girişimleri olduğunu vurgulamıştı[58].

Ülkelerarası artan gerginlik Ortadoğu'daki diğer devletleri de tedirgin etmişti. Suudi Arabistan gerginliğin sonlandırılabilmesi için Türkiye ile Suriye'ye arabuluculuk teklifinde bulundu. Türkiye Suudi Arabistan tarafından yapılan bu teklifi kabul etmiş olmasına rağmen Suriye arabuluculuk teklifini kabul etmedi. Suriye teklifi her ne kadar kabul etmemiş olsa da Suudi Arabistan Kralı gerginliği sonlandırabilmek için Suriye'ye resmi bir ziyarette bulundu. Kral Suud'un Suriye ziyaretine Irak Başbakanı Ali Cevdet de katıldı. Suriye ile yapılan bu görüşmeler neticesinde gerginliği sonlandırabilecek sonuçlar alınamasa da ılımlı bir hava yaratılmaya çalışılmıştı[59]. Yaratılmaya çalışılan ılımlı havaya Türkiye olumlu olarak karşılık verir iken Sovyetler Birliği tarafından yapılan açıklamalar gerginliğin artmasına katkıda bulunacak türdendi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi lideri Nikola Kruşçev açıklamalarında Türkiye'nin Suriye sınırına askeri yığınak yaparak Sovyetler Birliği ile arasındaki sınırları korumasız bıraktığını iddia etmiş, sınır güvenliği konusunda *"Türkiye bu hususu göz önünde tutsa daha iyi eder. Zira toplar gürlemiye ve roketler uçmaya başladığı zaman pek geç olacaktır"* ifadelerini kullanarak Türkiye'yi açıkça tehdit etmiştir[60].

53 *The Daily Telegram*, 15 Ağustos 1957.
54 *A.g.e.,* s.15721.
55 *Cumhuriyet,* 19 Ağustos 1957.
56 Keesing's…, *a.g.e.,* s.15811.
57 *Milliyet,* 12 Eylül 1957.
58 *A.g.e.,* s.15812.
59 *Cumhuriyet,* 28 Eylül 1957.
60 *Hürriyet*, 9 Ekim 1957.

Birleşmiş Milletler Görüşmeleri

Gerilim her geçen gün artarken Suriye konuyu Birleşmiş Milletler gündemine taşıdı ve Türkiye'nin Suriye sınırında askeri yığınak yaparak ülke güvenliğini tehdit ettiği iddialarını tekrarlardı[61]. Suriye bu iddiaların dışında Birleşmiş Milletlerden bölgede konuyu inceleyecek bir komisyon kurmasını da talep ediyordu. Suriye konuya uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde yaklaştığı imajını vermeye çalışırken, ülkesindeki sivil savunma örgütlerinin silahlandırılmasını gerekli gören bir askeri hareketlenmenin de içerisine girmişti[62]. Birleşmiş Milletler gündeminde Suriye'nin Türkiye hakkında ortaya attığı iddialar vakit geçmeksizin Sovyetler Birliğinden destek buldu. Sovyet delegasyonu Birleşmiş Milletlerin Suriye'ye barış gücü göndermesi gerektiğini savunuyordu[63]. Sovyetlerin Türkiye aleyhindeki açık tavrına karşılık Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles basına yaptığı açıklamada Sovyetlerin Türkiye'ye saldırması halinde Amerika'nın duruma tarafsız kalmayacağını ve Türkiye'nin yanında yer alacağını ifade etti[64]. Gerilimin Birleşmiş Milletler gündemine taşınması konunun açıklığa kavuşturulmasındansa daha karmaşık hale gelmesine neden olmuştu.

Gerilimin seviyesi arttıkça Türkiye ile Suriye arasındaki gerilimi sonlandırmak için girişimde bulunmuş olan Suudi Arabistan kralı Kral Hüseyin'in konuya yaklaşımı da değişti. Kral Hüseyin Suriye'ye yapılacak bir saldırıyı bütün Arap ülkelerine yapılmış sayacağını açıklayarak Suriye politikasını desteklemeye başladı[65]. Suriye ile yakın ilişki içerisindeki diğer bir Arap devleti olan Mısır ise duruma daha farklı yaklaştı. Mısır, Suriye ile arasındaki savunma antlaşmasını gerekçe göstererek Suriye'nin Lazkiye limanına Suriye savunmasını desteklemek gerekçesiyle askeri kuvvet göndermeye başladı[66]. Taraflar arasındaki destek artık siyasi olmaktan çıkmış fiili boyuta dökülmüştü ki Mısır'ın Suriye'ye yaptığı askeri desteğe karşılık Amerika, Türkiye'ye desteğini göstermek için Akdeniz'deki filosuna ait olan ve güdümlü füze taşıyan Camberra gemisini İzmir limanına gönderdi[67].

Gelişmeler üzerine Birleşmiş Milletler tarafların görüş ve istekleri değerlendi. Yapılan değerlendirme sürecinde Suriye iddialarını tekrarlarken, Türkiye Suriye'ye karşı herhangi bir saldırı planı olmadığı konusundaki ifadelerini yinelemiştir. Taraflar iddialarında ısrarcı olmaya devam ederken konuya yaklaşımı sürekli değişen Suudi Arabistan Birleşmiş Milletler gündeminde bir açıklama yaparak Türkiye ve Suriye arasında arabuluculuk yapma önerisini yenilemiştir. Suudi Arabistan tarafından yapılan arabuluculuk önerisini Türkiye kabul ederken Suriye ikinci kez öneriyi geri çevirdi[68]. Suriye'nin arabuluculuk önerisini geri çevirmesi Birleşmiş Milletler gündeminde fikir ayrılıklarının doğmasına neden oldu. Bazı delegeler konunun iki ülke arasında ancak Birleşmiş Milletler gözetiminde

61 *Yearbook of the United Nations*, 1957, s.53.
62 Keesing's…, *a.g.e.*, s.15813.
63 Yearbook…, *a.g.e.*, s.53.
64 Keesing's…, *a.g.e.*, s.15812.
65 *A.g.e.*, s.15813.
66 *A.g.e.*, s.15813.
67 *The Daily Review*, 19 Ekim 1957.
68 Keesing's…, *a.g.e.*, s.15813.

görüşülmesini öneriyorlardı[69]. Aralarında Suriye'nin de bulunduğu diğer bir grup ise konunun Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulacak inceleme komisyonunun raporlarına göre değerlendirilmesini savunuyordu. Oluşan fikir ayrılıkları sonrasında Birleşmiş Milletler konseyinde konunun çözüm yolunun belirlenmesi için bir oylama yapılması söz konusu oldu. Türkiye ile Suriye arasındaki gerilimin çözüme ulaştırılabilmesi için oylamada seçilen yöntem uygulamaya konulacaktı. Oylama yapılmadan önce Birleşmiş Milletler konseyine konunun çözümü hakkında Endonezya delegesinden farklı bir öneri sunuldu. Endonezya delegesi konunun Birleşmiş Milletler gözetimine gerek duyulmadan ve aracısız olarak sadece Türkiye ile Suriye arasında görüşülmesini öneriyordu[70].

Türkiye Birleşmiş Milletler konseyinde olsun ya da olmasın kendisine yapılan arabuluculuk önerilerinin her birine olumlu tavır sergilemişti ancak aynı durum Suriye için söz konusu değildi. Endonezya delegasyonunun yapmış olduğu öneri gerilimin tansiyonunun düşürülmesi yönünde önemli bir adımdı ve artık Suriye için karar zamanı gelmişti. Eğer Suriye bu girişimi de kabul etmez ise Birleşmiş Milletler gündeminde uzlaşmaz bir imaj çizmiş olacaktı ki bu durum olayların gidişatını Suriye aleyhinde değiştirebilirdi. Suriye kendisine yapılan öneriyi üçüncü kez geri çevirmenin uygun olmayacağını değerlendirerek öneriye olumlu yaklaştı. Türkiye gerilimin başlangıcından itibaren izlediği politikasını değiştirmeyerek yapılan öneriyi olumlu karşıladı ve sorunun iki ülke arasında aracısız olarak çözümlenmesini kabul etti[71]. İki ülkenin de öneriyi kabul etmesiyle gerilim Birleşmiş Milletler gündeminden çıktı ve Türkiye ile Suriye arasındaki görüşmeler başlamış oldu. Suriye görüşmeler esnasında konuyu tekrar Birleşmiş Milletler gündemine taşımaya çalışsa da başarılı olamadı ve gerilim etkisini kaybetmeye başladı[72].

Görüşmelerin iki ülke arasındaki bir düzeye indirgenmesi duruma Amerika ve Sovyetler Birliğinin müdahale etmesini engellemişti. İki ülke arasındaki gerilimin tansiyonu düştükçe ve dış müdahaleler azaldıkça Suriye dış politikada daha rahat hareket etme imkânı buldu ve yüzünü tekrar Ortadoğu'ya döndü. Türkiye Suriye'nin dış politikada Ortadoğu konularına ağırlık vermesinden son derece memnundu. Suriye'nin Ortadoğu'da diğer Arap ülkeleri ile ilişkilerinin artması Sovyetler Birliğinin Suriye politikalarına artık eskisi kadar rahat müdahale edememesi anlamına gelmekteydi. Suriye ve Mısır artan ikili ilişkilerin neticesinde 1 Şubat 1958'de birleşme kararı aldılar[73] ve 11 Mart 1958 de resmen birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular[74]. İki ülke arasındaki birleşme Suriye'nin dış politikada Arap dünyasını merkez aldığını ispatlar nitelikteydi ve bu durum Türkiye'nin Suriye konusundaki kaygılarının bir kat daha azalmasını sağladı. Türkiye, Suriye'nin Mısır ile oluşturduğu ortak politikaları desteklediğini Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni tanıyarak belli etti ve soğuk savaşın etkisiyle ortaya çıkan gerilim sona erdi.

69 Yearbook…, *a.g.e.*, s.55.
70 *A.g.e.*, s.56.
71 *A.g.e.*, s.56.
72 Keesing's…, *a.g.e.*, s.15920.
73 *Yeni Asır*, 2 Şubat 1958.
74 *Hürriyet*, 12 Mart 1958.

Sonuç

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesinin bir ürünü olarak ortaya çıkan Soğuk Savaş dünyada büyük bir kutuplaşma yaratmıştı. Türkiye ile Suriye aynı coğrafyada olmalarına rağmen Soğuk Savaşın etkisiyle kendilerini bir anda bu kutuplaşmış dünyanın farklı uçlarında yer alırlarken buldular. Kutuplaşan devletlerin Ortadoğu konusunda izledikleri siyasetler ise zamanla suni bir gerilim halini aldı. Gerilimin nedeni Türkiye ile Suriye arasındaki bir sınır anlaşmazlığı görünümünde olsa da asıl nedeni Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesiydi. Ortadoğu konusundaki mücadelenin seviyesinin artması Türkiye ile Suriye arasındaki gerilimin seviyesinin artmasına da neden olmuştu. Amerika ile Sovyetler Birliğinin başlangıçta dolaylı etkilerinin bulunduğu gerilime zaman içerisinde doğrudan katılmaları ise Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiştir.

Gerilimin çok uluslu bir hal almasıyla konu Birleşmiş Milletler vasıtasıyla uluslararası gündeme taşınmış, tartışmalı geçen uzun görüşmelerin sonucunda Türkiye ve Suriye Soğuk Savaşın yarattığı gerilimden kurtularak aralarında barış ortamını sağlayabilmişlerdir. Türkiye ile Suriye aralarındaki gerilimi sonlandırmış olsalar da gerilim Türkiye'nin Arap dünyası ile olan ilişkilerini derinden etkilemiş ve karşılıklı güvensizlik ortamının doğmasına neden olmuştur. Türkiye bu süreç boyunca ülke güvenliğini sağlayabilmek adına Bağdat Paktı ve NATO gibi çokuluslu organizasyonlara dâhil olurken savunma harcamalarına da büyük kayak ayırmak zorunda kalmıştır. Yaşanan gerilim Sovyetler Birliği ve Amerika açısından değerlendirildiğinde; Sovyetler Ortadoğu'ya dolayısıyla Akdeniz'e fiilen inmeyi başaramazken Amerika kendisinin Ortadoğu'ya müdahalesine imkân sağlayan Eisenhower doktrinini hayata geçirmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA,030/01-111-701-7

British National Archives

CAB/129/84

CAB/129/87

CAB/129/88

II. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Fergus Falls Daily Journal

Hürriyet

Milliyet

The Daily Review

The Daily Telegram

The Hutchinson News-Herald

The Mercury

Ulus

Yeni Asır

III. Kitaplar

ARI, Kemal, "İsrail'in Kuruluşu Sonrasında Türkiye'den İsrail'e Musevi Göçü", *On Birinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri: XVIII. Yüzyıldan Günümüze Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri (04-05 Nisan 2007 İstanbul) I*, Gnkur. ATASE yay., Ankara,2007.

ARI, Tayyar, *Orta Doğu*, Alfa Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2007.

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 16.Baskı, İstanbul, 2007.

AYDOS, Volkan, *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2000.

BAĞCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, 3.Baskı, Ankara, 2007.

BEKTAŞ, Fadime, *Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,İzmir,2006.

BRYSON, A.Thomas, *American Diplomatic Relations With The Middle East 1784-1975 a Survey*,The Scarecrow Press Inc., Metuchen,N.J.,1977.

CRABB, V.Cecil, *The Doctrines Of American Foreign Policy*, Lousiana State University Press, Lousiana, 1982.

Cumhuriyetin 75 Yılı, C.II, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.

DAVİDSON, Lawrence-Artur Goldschmidt Jr, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Doruk Yayımcılık, İstanbul,2007.

DAVİŞA, Adid, *Arap Milliyetçiliği*, (Çev.:Lütfi Yalçın),Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2004.

DEDEOĞLU, Beril, *Ortadoğu Üzerine Notlar*, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.

DÜZGÜN, Mücahit, *Türk Kamuoyunda İsrail*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006.

ERCİYES, Erdem, *Türkiye-Suriye İlişkileri*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

ERKAN, Ayça Ülker, "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası",*Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, S.1, 2010.

ERSİN, Nihat, *Ortadoğu Savaşları'nın Perde Arkası*, Gündem Yayınları, İstanbul, 2003.

ERTUNA, Hamdi, *Türk Arap İlişkileri*, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976.

GÖNLÜBOL Mehmet, Ülman Haluk, *Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996.

GÜLER, Yavuz, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri(1945-1950)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.V, S.2, 2004.

HALLİDAY, Fred, *The Middle East In International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge,2005.

HOURANI, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, (Çev.Yavuz Alogan), İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2003.

İLERİ, İlay,"Türkiye'nin Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.35-36, Mayıs-Kasım 2005.

Keesing's Contemporary Archives,1955-1956.

Keesing's Contemporary Archives,1957-1958.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası(1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara,1972.

LAFABER, Walter, *America Russia And The Cold War 1945-2000*, McGraw-Hill Inc., Boston, 2002.

LENCZOWSKI, George, *The Middle East In World Affairs*, Cornell University Press, New York, 1980.

MEMİŞ, Ekrem, *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2002.

ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

PARKER, Tomas, *America's Foreing Policy 1945-1976*,Facts on File Inc., New York,1980.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih*, C.II, İmge Kitapevi Yayınları, 17.Baskı, Ankara, 2008.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2004.

ŞEN, Sabahattin, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, Birey Yayıncılık, İstanbul,2004.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2008.

Yearbook of the United Nations,1957.